

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SAVAŞ KARŞITI HAREKET

VE ANTIMİLİTARİZM ÜZERİNE: Cynthia Enloe ile Söyleşi

Söyleşi: Özlem Aslan-Begüm Uzun

26 Ocak 2007, İstanbul

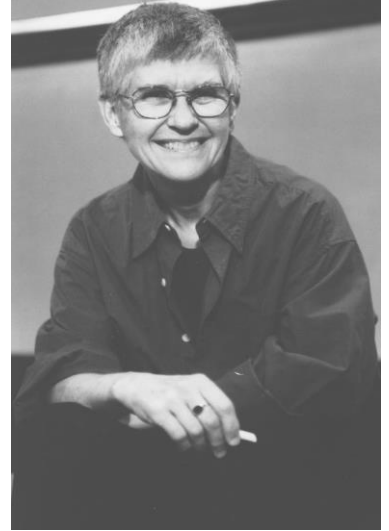
Çeviren: Güliz Türkoğlu

Militarizmin gündelik hayattaki tezahürlerini feminist bir perspektiften ele alan çalışmalarıyla tanıdığımız Cynthia Enloe ile Ocak 2007 tarihinde Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsünde gerçekleştirilen “Uluslararası Vicdani Ret Konferansı” öncesinde görüştük. Militarizmi anlamının feministler için neden önemli olduğunu, antimilitarizmin feminizme neden muhtaç olduğunu ve militarizmin kadınların hayatlarına erkeklerinkinden farklı olarak nasıl etki ettiğini konuştuk; kadınların militarizm karşısında alabilecekleri çeşitli pozisyonlar konusunda tartıştık. Kendisine Amerika'daki savaş karşıtı hareketin durumunu ve Türkiye'deki antimilitarist hareketi nasıl değerlendirdiğini, bu bağlamda bir feminist-aktivist yazar olarak kendisini nasıl konumlandığını sorduk.

Feminist Merakın Öğrettikleri, Feminist Aktivizmin Kazandırdıkları

Bir feminist olarak, militarizm üzerine çalışmayı tercih etmenizin sebebi nedir?

Aslında feminist olduğum ilk zamanlarda militarizmden ziyade cinsiyetçilik üstüne düşünüyordum. Irkçılığa da epey kafa yoruyordum; çünkü cinsiyetçilikten önce ırkçılık hakkında çalışmıştım. Militarizme gelmem biraz vakit aldı. Önce orduyu incelemeye başladım; ama orduya baktığımız halde militarizme bakmayabiliyorsunuz. Bir ülkede ordunun yapılanmasına bakıyorsunuz, ne kadar güçlü olduğunu görüyorsunuz, nasıl bu kadar büyük bir bütçesi olabildiğini veya orduya kimlerin girdiğini sorguluyorsunuz. Feminist olmakla ilgili bir şey sanırım; ordu üzerine çalıştıkça, bu kadar çok sivil kadının niçin anneler ve eşler olarak ordu işi yaptığını sorgulamaya başladım. Ondan sonra militarizm üzerine düşünmeye başladım. Militarizm bence kafamızın içinde zamanla oluşan bir grup fikirden ibaret. Daha sonra da militarizmi bir grup fikir olarak ele aldım ve her yerde onu aradım. Oyuncakçılarda, evliliklerde, okullarda, her yerde

Telif ©2007 ISSN 1307-0932
Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar
Sayı 2 (Şubat 2007)

militarizmi çok daha fazla görür oldum. Ülkelerin ordularına hâlâ ilgi duyuyorum. Feministler orduyla ilgilenmeye mecburdu; fakat militarizmin kafamızın içindeki fikirlerle ilgili olduğunu düşünüyorum.

Militarist süreçleri anlamak, feministler ve genel olarak tüm kadınlar için neden bu kadar önemli?

Genel olarak kadınları ele alalım: Bence çok sayıda kadın militarizasyondan ve militarizmle ilgili fikirlerden etkileniyor. Orduda kullanılan malzemelerin üretildiği, hatta üniformaların dikildiği fabrikalarda birçok kadın çalışıyor. Türkiye’de askerlerin giydiği her bir üniforma kadınlar tarafından üretilmiştir, değil mi? Çünkü kadınlar tekstil sektöründe çalışıyorlar. Ama bu, hiçbir zaman görülüyor. Bu onlar için ne ifade eder, hayatları için anlamı nedir? Asker eşi olan kadınlar, asker annesi olan kadınlar ve kıdemli asker eşi olan kadınlar... Sadece bu üç grubu dahi alsanız, birdenbire bir ülkedeki binlerce kadından bahsetmiş olursunuz. Ayrıca, ordunun çok güçlü olduğu bölgelerde yaşayan kadınları da düşünmelisiniz; askeri üslerin çevresinde, savaş bölgelerinde örneğin. Böylece daha da çok kadın söz konusu olur. Bence militarizm hakkında düşünmek, birçok kadının çoğunlukla dikkat etmediğimiz sıradan yaşantılarını yorumlamaktır. Militarizm çalışmalarıyla ilgilenmek feministlerin işine yarar; çünkü militarizm kadınların hayatlarını etkiler. Feministler olarak, kadınların hayatlarını etkileyen her şeye karşı meraklı olmalıyız. Kendi adıma, militarizm üzerine düşünmenin erkeklikle ilgili fikirler üzerine daha açık düşünmemi sağladığını söyleyebilirim. Feministlerin erkeklik hakkında çok şey bildiğine inanıyorum; birçok erkeğin erkekliği icra etmekte zorlandığını fark ediyorlar. Militarize edilmiş erkeklik, ise feministlerin anlaması gereken çok özel bir erkeklik biçimi. Feministler için militarizm, güç hakkında daha berrak düşünmenin bir yolu. Çünkü hem kadınların hayatına değer veriyoruz, hem de gündelik iktidar ilişkilerine ve devletin iktidarına dair feminist bir yorum geliştirmeye çalışıyoruz. Militarizm üzerine düşünmeye mecbur olduğumuz görüşümdedir. Düşünmemiz gereken tek şey o değil. Irkçılık, milliyetçilik ve sınıfsal eşitsizlik üzerine de düşünmeliyiz. Ama bence şimdi o listeye militarizmi de ilave etmeliyiz.

Bu çalışmalar kadınlar veya feministler için erkekler için sunduklarından farklı olarak neler sunuyor?

Feministler olarak biz, hem kadınları hem de erkekleri inceliyoruz. Feministler, erkeklerin ve kadınların militarizmle kurduğu ilişkiye bakmalılar. Şimdiye kadar yaptığım çalışmalarda, Türkiye’de ve başka birçok ülkede feministleri dinledim. Erkekler söz konusu olduğunda, militarizm onların erkekliklerine vurgu yapmak için kullanılıyor. Birçok anne, oğlunun orduya katıldığında gerçek bir erkek olacağını düşünüyor, değil mi? Bazı ülkelerde, kızları

için eş arayan anneler, orduda bulunmuş bir erkeğin diğerlerinden daha iyi bir eş olacağını düşünüyorlar; çünkü onlar daha olgun, daha erkeksi ve daha vatansever erkeklerdir. Kısacası, militarizm erkekler üzerinde bir çeşit baskı yaratır. Bu hafta sonu katılacağımız konferanstan da bildiğimiz gibi, pek çok erkek askerlik hizmetini reddetmeye çalışıyor.¹ Bu baskı daima erkeklerin erkek olması içindir, ya orduya katılarak ya da ordu lehine tavırlar sergileyerek. Dolayısıyla bir erkek orduya eleştiriyorsa, çoğu kez erkekçe davranmamakla suçlanır. Bu büyük bir tehlikedir. “Suçlanır” derken özne olarak hükümeti değil, arkadaşlarını, toplumu kastediyorum. Askerlik yapmayı veya orduya reddettiği için erkekçe davranmamakla suçlanmaktan korkan bir adam, çoğu zaman orduya karşı direnişinde yine militarist bir yolu seçer. Militarist zincirler her yerdedir; bazı erkeklerin orduya karşı koymak için şiddet kullanması da militarize bir yöntemdir. Bence çok tehlikeli. Birçok ülkede, hepsi değil ama bazı solcu erkekler, eğer sol parti iktidarda ise de sağcı erkeklerin bir kısmı, orduya karşı çıkıyor ve kendi erkekliklerini korumak için fazlasıyla erilleştirilmiş bir ordu eleştirisi kullanıyorlar. Yani erkekler için durum oldukça karmaşık. Feministler ise bu konuda en bilgili olanlar; çünkü erkekliğin politikanın bir aracı olduğunun farkındalar. Kadınlar için, militarizmin iki yönlü bir anlamı var: Erkekler onların koruyucusudur ve kadınlar da korundukları için müteşekkir olmalıdırlar. Minnettarlığın iyi bir şey olduğunu hepimiz biliriz. Ama toplum içinde minnettar ve bağımlı konumunda olmak, korunmak için ordunun güçlü erkeklerine bağımlı olmak, kadınları marjinalleştiren bir durum. Kadınların ordunun koruyucu gücünde, çekirdeğinde yer alamayacaklarını düşünmeleri sağlanır. Yine de bir kadın olarak statü sahibi olabilirsiniz. Eğer destekçi kadın rolünü oynarsanız, sizi vatansever ve milliyetçi birisi olarak bile görebilirler. Destekçi roller, kadınların her zaman oynaması beklenen rollerdir. Kadınların aile içindeki rolleri alınıp militarize edilir. Millet aile olur. Kadınların bundan memnun olması beklenir; böylece yardımcı oyuncu rollerini oynayabileceklerdir. Feministler, kadınların orduyla kurduğu ilişki üzerine çalışırken, aslında feministlerin meşhur eleştiri noktası olan, kadınların ailede, işyerinde, sivil hayatta, hatta sivil toplum örgütlerindeki bağımlı, minnettar ve destekçi pozisyonlarına bakmaktadırlar. Bu nedenle feministler olarak biz militarizmi Türk halkı veya Amerikan halkı üzerinden inceleyebiliriz; fakat kendimize her zaman şu soruyu sormalıyız: Militarizm kadınların ve erkeklerin hayatlarında hangi farklı biçimlerde işliyor? Çünkü bu, militarizme karşı direnen erkeklerin ve kadınların farklı tarzlar geliştirmeleri gerektiği anlamına gelir.

Peki, kadınlar “korunan” yerine “koruyan” olduklarında neler oluyor?

Kadınlar, hem orduya hem de militarize muhalefet gruplarına katılıyorlar. Silah taşımamanın, bir amaç uğruna asker olmanın özgürleştirici bir şey olduğu düşünülüyor. Birçok kadın için bu böyle. Özellikle genç kadınlar ve hatta orta yaşlı kadınlar için çok özgürleştirici; çünkü o korunma kalıbını kırdıklarını hissediyorlar. Ama aslında hemen hemen hiçbir zaman örgütü

idare edenler onlar olmuyor. İster bir devlet kurumu, isterse muhalif bir kurum olsun, oralarda kullanılıyorlar. Peki, kadınları asker olarak kullanan o örgütlerde ataerki azalıyor mu? Hiç sanmıyorum. Belki şiddetli çatışma dönemlerinde, bazı kadınlar daha küçük birimlerin komutanı olabilirler. Mesela Nikaragua'da bunu görebilirsiniz. Savaştan beş yıl sonrasına bakın: Siyasi partiler tekrar erkek egemen hale geldi mi? Koruyucu olarak özgürleştirici bir şey yaptıklarını düşünen o kadınlara ne oldu? Evlerine gitmeleri mi söylendi? El Salvador'da da aynısı oldu. Kadınlara, ateşkesin imzalandığı, artık mutfağa dönme vaktinin geldiği söylendi. Dolayısıyla, birçok kadının hikâyesini dinlediğimizde, oldukça özgürleştirici bir süreç yaşadıklarını görüyoruz. Bence bu bir yanılsama. Büyük bir bağlılıkla bunu yapan kadınların aldatıldığını söylemeye çalışmıyorum. Bu, çok küstahça bir tavır olurdu. Uzun vadede, bizzat bunu yapan kadınlar, bunun bir hayal olduğunu söylüyor. Size çok ilginç iki kitaptan bahsedeceğim: *Sandino'nun Kızları* (Metis, 1985) ve *Sandino's Daughter's Revisited* (Sandino'nun Kızları'na Yeni Bir Bakış). Sandina, Sandinistaların kaynağı olan Nikaragualı eski bir isyankâr. İlk kitap, Nikaragua'da Sandinistalara katılan ve çok fazla sorumluluk verilen kadınlarla ilgili. Yazarı Margaret Randall, Küba ve Nikaragua'daki kadınların en büyük destekçilerinden biri. Amerikalı, ama yıllarca Küba ve Nikaragua'da yaşamış. Beş yıl sonra geri dönüp kadınlarla söyleşi yapıyor. Sizce neler anlatıyorlar? Her biri, ataerkinin geri döndüğünü söylüyor: "Askeri birliklere ihtiyaç duyduklarında, bizi savaş bölgelerinde asker olarak görmeyi seviyorlar; ama ataerki geri döndü." Elbette devletin ordusuna katılan kadınlar hiçbir şey kazanmadılar. Ama ordunun daha modern görünmesini sağladılar. Ordunun biraz daha demokratik görünmesini sağladılar. Peki, dış politikayı denetleyebildiler mi? Hayır. Ayaklanma sırasında bile durum aynıydı. Bir diğer kitap, feminist tarihçi Karen Turner'ın *Even the Women Must Fight* (Kadınlar Bile Savaşmalı) adlı kitabı. Savaştan sonra, Vietnam ayaklanmasında Vietnamlı kadınların başına gelenler hakkında. Bence bize ders verenler Amerikalı akademisyenler değil, kendi başlarına mücadele eden kadınlar. Tek yaptığımız, devletin veya devrimin kahramanları olduklarında onları tebrik etmek olmamalı. Feministler onlara daha uzun süre ilgi göstermeli ve vakit ayırmalıdır. Kadınlara sadece kahraman olduklarında ilgilenmek doğru değil. Beş yıl sonra da ne yaptıklarını sormalıyız. Bence, bu kadınların bize öğretebileceği çok şey var.

Kadınların yaşamının militarize edilmesi hakkında yazdığımız ilk kitap *Does Khaki Become You?*'da (Haki Size Yakışır mı?), kadınların ordunun toplumdaki rolünü azaltma kapasitesinden bahsediyorsunuz. Bunu başarmak için kadınlara ne gibi stratejiler önerirsiniz?

Birçok iyi feminist eleştiri, orduyu daha az merkezi bir kurum haline getirmeyi hedefler. Norveç'i düşünün; Norveçli feministler orduyu hala eleştirirler. Ama Norveç'i, İrlanda'yı,

Japonya'yı, günümüzün Şili ve Arjantin'ini düşünürseniz, feministlerin gerçekten de ön planda olduğunu görürsünüz. Fakat eğer gelişmiş, demokratik bir toplum, cinsiyetçi olmayan bir toplum olmak istiyorsanız, aslında ordunun yok olması gerekmez; ama ordu milletin, devletin merkezi olarak görülemez, ancak diğer pek çok kurumdan biri olabilir. Mesela bir toplumda ordu, kamusal sağlık hizmeti kadar önemli olmayabilir. Eğitim sistemi kadar önemli olamayacağı açıktır. Bunu yapmak elbette çok zor. Bunu yapmanın bir yolu, militarizmin ne kadar müsrif olduğunu göstermektir; parayı boşa harcar. Türkiye'de, ABD'de ve başka ülkelerde, ordu harcamaları tamamen veya kısmen gizli tutulur; bu nedenle israfi görmek çok zordur. Ordular genellikle gizliliği teşvik eder. Gizlilik demokrasi için iyi değildir; kuşkusuz, kadınların politikada daha aktif olma çabaları için de iyi değildir. Ordunun etkisini azaltma konusunda da çeşitli başarıların kazanıldığı söylenebilir. Kanada gibi ülkelere bakmalıyız. Son dönemde özellikle Şili ve Arjantin, bunu gerçekten başarıyorlar. Kostarika, Hollanda ve Norveç'e bakın ve nasıl yaptıklarını görün; halkı ve parlamento üyelerini, daha kalkınmış ve daha az cinsiyetçi bir ülke olmanın yolunun buradan geçtiğine nasıl ikna ettiklerini görün.

“Öldürme, Yaşat” mı, “Kanını Yerde Bırakma” mı?:

Bir Özne Pozisyonu Olarak Annelik

Toplumsal cinsiyet ve militarizm arasındaki bağı düşünürsek, annelik hem militarizme destek olmak hem de karşı çıkmak anlamında önemli bir özne konumu olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye'de 1980'lerden bu yana Kürt gerillaları ve Türk ordusu arasında silahlı mücadele var. Bu süreçte, her iki taraftan anneler farklı taleplerle kamusal alana girdiler. Vatanseverlik söylemini içselleştiren şehit annelerinin büyük bir bölümü, Türk ordusunu savunmak ve ölen çocuklarının intikamının alınmasını istemek için kamusal alanda göründüler. Diğer tarafta barış ve ateşkes isteyen gerilla anneleri ise, uzunca bir süre taleplerini dile getiremediler; halen baskılara maruz kalıyor, taleplerini ifade etmekte zorluklarla karşılaşıyorlar. Türkiye'deki annelerin bu durumunu Amerikalı annelerin durumuyla karşılaştırabilir misiniz? ABD'de, Irak'taki savaşa karşı olan anneler olduğu gibi, bunun Ortadoğu'nun demokratikleşmesini amaçlayan adil bir savaş olduğunu düşünen vatansever annelerin de olduğunu biliyoruz. Kadınların bu aktivizmi konusunda ne

düşünüyorsunuz?

Bu konu üzerine çok düşündüm. Çünkü eğer tarihsel olarak, 19. yüzyıla giderseniz, kadınların çoğu zaman politikanın dışında tutulduğunu, onlara saf oldukları ve ailelerine dönmeleri gerektiğinin söylendiğini görürsünüz. Kamusal alana açılan bir pencere bulmak için mücadele ettiklerini anlarsınız. Genellikle kendileri de politik hayatla başa çıkıp çıkamayacaklarından emin olamazlar.² Güce ulaşmak için uğraş verdiklerini görürsünüz. Anne olan kadınların kendilerine güvendikleri alan anneliktir. Çocuk yetiştirmenin ne demek olduğunu, ailenin nasıl bir arada tutulacağını bilirler. Orada kendilerine güvenleri vardır; ne kadar fakir olurlarsa olsunlar o güveni geliştirmişlerdir. Bu, onlara kamusal alana çıkmaları için küçük bir kapı sağlar. Kamusal alana anneler olarak çıktıklarında kendilerine güvenleri tamdır; çünkü oğullarına veya kızlarına ne olduğunu onlardan iyi kimse bilemez. Kimse onlara “ne hakkında konuştuğunu bilmiyorsun” diyemez. Çocuklarının iyiliği konusunda uzman olan onlardır. Bazı kadınlar için bu, dış politika ve iç savaşlar sırasındaki askeri meseleler de dâhil olmak üzere, politikaya girmenin bir yoludur. ABD, İngiltere, Türkiye, Arjantin ve Şili’de bunu görebilirsiniz. Kadınlar çoğu zaman, kamusal alana anneler olarak girerlerse, özellikle ihtilafı konularda, kendilerine bir zarar gelmeyeceğini, korunacaklarını düşünürler. Çünkü her ne kadar devlet veya direniş kuvvetleri onlarla hemfikir olmasa da, insanların annelere saldırmayacakları hissini taşırlar ve muhtemelen de haklılar. Ama bu, onların başını büyük belaya sokacaktır; çünkü bu çok ataerkil bir bakış açısıdır. Kadınlar, anneleri yüceltim ve koruyalım fikriyle politikaya girip, annelik feminizmi de denilen bir duyguyla savaşa karşı çıkıyorlar. İki nokta var: Birincisi, bu onların kendilerine biraz, belki de çok fazla güvendikleri bir alan. Başka bir durumda olamayacakları kadar enerji dolular ve kamusal alanda erkeklerin kendilerine dokunmayacağını düşünüyorlar. Bu konuda da bazen yanılıyorlar. İkincisi, başta annelik gömleğiyle ortaya çıkan kadınlar, zamanla anne olmalarından kaynaklanmayan fikirler geliştirmeye başlıyorlar. Sonra bireysel olarak her kadın ve genel olarak tüm grup bir karar vermek zorunda kalıyor: Kendilerini anne olarak göstermeye devam mı etmeliler, yoksa annelik otoritesi fikrinin kapsadığı alanı genişletmeye mi çalışmalılar? İnsanların daha önce annelerin dert ettiğini düşünmediği şeyleri kapsayacak biçimde. Çeşitli ülkelerde pek çok kadın kamu sağlığı veya daha iyi eğitim için bunu yaptı. Bazıları çok kısıtlayıcı olduğunu söyleyerek annelik gömleğini çıkarmaya başladı: “Ben bir anneyim; ama aynı zamanda bir vatandaşım, bir azınlık grubu mensubuyum, düşünen bir insanım, bir dünya demokratıyım.” Gerçek olan şu: Militaristler -burada sadece devlet

militaristlerini kastetmiyorum- davalarını desteklemek için kadınları anneler olarak kullanmaya çalışıyorlar. Oğlu veya kızı devletin ordusunda çalışan anneler, sadece

çocuklarıyla değil, hükümetin görevleriyle de özdeşleşiyorlar. Bunu engellemek çok zor. Türkiye’de de durumun aynı olduğunu duyduğum için endişeliyim. Diyelim ki, oğlum devletin ordusunda asker. Bu ordu oğlumun Irak Savaşı’na veya herhangi bir savaşa gönderdi. Onun güvende olmasını istiyorum, çünkü ona değer veriyorum. Onu büyüttüm, korudum cesaret verdim ona. Bu uğurda, 18, 19 yılımı, 23 yılımı harcadım ve hayatımın güvende olmasını istiyorum. Sonra, bir gün oğlum öldürülüyor veya ağır yaralanıyor. Şimdi ne demeliyim? Oğlum, uğruna savaşmaya değmeyecek bir neden için mi savaştı? Oğlum öldü veya ciddi şekilde yaralandı ya da ruh sağlığı artık yerinde değil; çünkü hükümet onu haksız, adil olmayan, yanlış bir göreve

gönderdi. Hem bunu söyleyip hem de oğlumun iyi ve değerli bir insan olduğu duygumu, oğlumun onurunu nasıl koruyabilirim? Sanırım Amerikalı kadınların ve Cindy Sheehan’ın yaptıklarını duymuşsunuzdur. Onun duygularını ifade edişini dinleyebilirsiniz; çünkü bir anne olarak diğer Amerikalıların anlayacağı duyguları ifade etmeye çalışıyor. Sorun savaş karşıtı annelerde veya barış yanlısı annelerde değil. İsrail’de de böyle bir grup var: New Profile. Feminist ve savaş karşıtı, harika bir grup. “Oğlumun veya kızımı seviyorum ve bu savaşta öldürülmüş olmaları beni mahvetti. Onlara değer vermemin nedeni hükümetin misyonuna değer vermem değil.³ Değerliler; çünkü onlar düşündükleri en iyi şeyi yapmaya çalışan iyi insanlardı. Ama bu savaş yanlış bir savaş” diyorlar. Cindy Sheehan gibi kadınlar bu duyguyu anlatmaya çalıştılar. Problem diğer herkesin kulaklarındaki militarizasyon. Bir kadının işaret ettiği bu ince ayrımı duyamıyorlar. Belki de bunun hepimizin sorunu olduğunu düşünüyorlar. Biz de bu ince şeyleri söyleyen annelerin dinleyicileriyiz. Annelerin sevgisi, şefkati ve bağlılığının sadece “Oğlumun seviyordum. Oğlum iyi bir amaç için savaştı” şeklinde ifade edilebileceğini sanıyoruz. “Harika bir insandı; onu çok özliyorum. Oğlumun onurlandırmanın tek yolu savaşın devam etmesi ve kazanılması.” Zihinlerimiz bunları duymaya programlanmış. Yalnız Cindy Sheehan değil, İsrail, Türkiye, İngiltere, Şili ve Arjantin’de barış anneleri, daha hassas şeyler söylediklerinde duymakta zorlanıyoruz. Bunun, anneliğin zihnimizdeki militarizasyonunun sonucu olduğunu düşünüyorum. Kafalarımızda belirli düşünce kalıpları var; hükümetler de buna güveniyor zaten. Militarize olmuş muhalefet de, kulaklarımızın çok basit cümlelerden başka bir şeyi duyamayacağına güveniyor.

Türkiye’de de bir şehit annesi, kamusal alana çıktı ve bunun adil bir savaş olmadığını söyledi. “Gerillayla savaştığı için oğlumu yüceltmeyorum” dedi.

Halkın tepkisi ne oldu?

Halk şoke oldu. Başbakan, “Ne bekliyordu ki? Oğlunu Güneydoğu’ya gönderiyor. Askerlik yan gelip yatma yeri değil” şeklinde beyanat verdi. O kadına da hiç önem verilmedi.

Aslında yine aynı şeyi yapmışlar. Genellikle annelerin saf oldukları söylenir. Kadınlar hem sol hem de sağ tarafından saf görülürler. Annelerin politikayla işlerinin olmadığı, politik konularda konuşamayacakları düşünülür. Böylece bertaraf edilirler. O anne için de sorun onun nasıl hissettiği veya ne dediği değil. Sorun, sadece başbakanın da değil, diğer tüm Türklerin ne yaptığı. O anneyi duyabiliyorlar mı, yoksa kulaklarını tıkayarak bakıp onun deli olduğunu mu düşünüyorlar?

Üstelik bu sefer bunu söyleyen bir Kürt annesi değil, Türk annesiydi.

İnsanlar, bunlardan anlam çıkarmayı bilmiyorlar. İşte, kulaklarımızın militarizasyonu dediğim şey tam da bu. İki yönlü olarak doğru. Bir kadın konuşurken, eğer bu kadın diğer bütün toplumsal rollerinin yanında bir de anneyse, insanlar onu sadece kendini çocuklarına adanmış bir anne olarak görmek ve onun, çocuklarını nereye gönderdiğini düşünmediğini zannetmek istiyorlar. Bir anne gerçekten akıllı, hassas ve bilgili ise, onu dinlemek istemiyorlar. Şu anda Amerikan politikasındaki en güçlü kadın Nancy Pelosi. Amerikan politikasında bir kadının şimdiye kadar geldiği en güçlü konumda. Demokrat, Kaliforniyalı ve Temsilciler Meclisi’nin sözcüsü. Çok iyi bir politikacı. Sürekli annelik hakkında konuşuyor. Irak’taki savaşa şiddetle karşı çıkıyor. Anne olmak hakkında konuşuyor, büyükanne olmak hakkında konuşuyor. Şu anda kongrede Demokratlar hâkim. Sözcü seçilmesinin sebebi de bu; diğer sözcülerin yapmadığını yaptı, bu nedenle seçildi. Meclis üyelerinin çocuklarını, San Francisco’daki kendi çocuklarını ve torunlarını davet etti. Geldiler ve onun çevresini sardılar. Çok akıllı bir politikacı. Söylediği iki şey var: Anne olduğum için bu savaşa karşı olmayı böylesine önemsiyorum. Yine bir anne olduğum için de böylesine akli başındayım ve politik doğruluğa bu kadar bağlıyım. Onu tüm bunları yaparken seyretmek çok ilgi çekici. Ama yine de annelik kartını oynamak sorunlu; çünkü annelik, stereotipleri yeniden üretir. Ama o ne yaptığını biliyor. Rol yapıyor, kafalarında hâlâ bu fikirleri taşıyan kamuoyuna, anneliğin Irak Savaşı’na ve George Bush’a karşı olmak anlamına geldiğini anlatmaya çalışıyor. Onu izlemek dikkate değer.

Feminizm Savaşa Mazeret Olduğunda...

Son birkaç yıl Amerika'nın "terörizm ile savaş" adı altında başlattığı askeri operasyonlarla geçti. Özellikle, Afganistan Savaşı sırasında ABD hükümeti, bu "az gelişmiş" bölgedeki kadınları kurtarmayı, ülkede yaşayan halka karşı başlattığı askeri saldırıların temel gerekçelerinden biri olarak sundu. Bu olay biz feministler için feminist söylemin savaşı meşrulaştırmak amacıyla nasıl araçsallaştırılabildiğini göstermesi açısından da ayrı bir önem taşıyordu. Siz, feminizmin bu şekilde araçsallaştırılması konusunda ne düşünüyorsunuz? Sizce bu pratiklerin kadınlar ve feministler için sonuçları nelerdir?

İstanbul Modern'de muhteşem bir sergi var. Sergide uluslararası bir feminist sanatçı grubu da yer alıyor: Guerilla Girls (Gerilla Kızlar). Hiçbir zaman kişisel isimlerini kullanmıyorlar. Sergide, Amerikalı bir feminist sanatçı tarafından yapılmış olan harika bir poster var. 11 Eylül'den beri, Amerikan hükümeti, Bush yönetimi "bugün, terörist saldırılar nedeniyle ne kadar tehlikede olduğumuz"un alarmini veriyor. Onlar da bunu kullanmışlar. Kırmızı alarm teröristin hemen köşeyi dönünce karşınıza çıkacağını ifade ediyor. Turuncu alarm "Nerede olduklarından emin değiliz; ama çok yakındalar, tetikte olun" demek için kullanılıyor. Turuncu alarm, bizim Amerika'da sonsuza kadar olacağımız şey. Yani 11 Eylül'den sonra zaten hep turuncu alarmdayız. Sonra sarı, mavi ve gri diye devam ediyor. Guerilla Girls'ün yaptığı, Bush yönetiminin alarm kodlamasındaki renkleri alıp onları kadınların dikkat etmesi gereken şeylere uyarlamak. Kırmızı alarm, yani kadınların en uyanık olmaları gereken zaman, ABD Başkanı'nın özgürleşmenin yolunun diğer ülkeleri işgal etmek, orduya katılmak ve nedensiz savaşları kışkırtmak olduğuna kadınları ikna etmeye çalıştığı an. Bu, Amerikalı feministlerin Bush yönetimine getirdiği bir eleştiri. Bush yönetiminin bunu Irak'ta kullanamadığını biliyorsunuz. Irak Savaşı'nda bu söylemin eridiğini fark etmişsinizdir. Hâlâ kadın örgütlerini kullanmaya çalışıyorlar. Ama Afganistan konusunda kesinlikle haklısınız. Artık böyle şeyler duyamazsınız. Burka konusunu sonuna kadar kullanmaya çalıştılar. Doğrusu, Taliban'ın kadınlara yaptıkları da korkunçtu. Evet, Bush yönetimi yalnızca kadınların özgürleştirilmesi söylemini tamamen araçsallaştırıp kendi ataerkil hedefleri için kullanmaya çalıştı. Amerikalı feministler bunu derhal eleştirdiler, hatta bununla alay ettiler, buna karşı çıktılar. Bush yönetiminin kadınları umursamadığı apaçık ortada. Kadınların üremeye ilgili hakları, işyerindeki güvenlikleri umurlarında değil. Bunun, kadınların özgürleşmesi söylemini araçsallaştırma teşebbüsü olduğu açıkça ortadaydı. Bugün artık bu söylemi kullanmıyorlar; çünkü ne hükümet ne de ABD medyası Afganistan'la ilgileniyor. Kız okulları yine kapatılıyor. Helmand gibi eyaletlerde şiddet tekrar tırmanıyor. Amerikan gazetelerinde bunları göremezsiniz. Yani kadınların etrafındaki o eski özgürleştirme

retoriğini artık Bush yönetimi bile kullanmıyor, çünkü Afganistan umurlarında değil. Ama bence Türkiye'deki insanlar, özellikle de feministler için Amerikalı feministlerin bunu eleştirdiğini duyamamak çok zor olmalı. Amerikalı feministler için de bu zor; çünkü bir gazetemiz yok. İnternette sitelerimiz var; bunlara muhtemelen siz de ulaşabilirsiniz. İnsanlar Amerikalı feministlerin bir an bile bu söylemi kabul etmediğini bilmeli.

Feminizmsiz Bir Antimilitarizm Düşünülemez

Bugün ABD'deki antimilitarist hareket hakkında neler söyleyebilirsiniz? Mevcut dinamikleri, etkileri, faaliyet alanı ve kitesinden bahsedebilir misiniz? Farklı ideolojik konulardan insanları harekete geçirme kapasitesi var mı? Çoğulcu bir hareket olduğu söylenebilir mi?

ABD'de herhangi bir hareketin, çoğulcu olmak ve çoğulcu kalmak için çok çalışması gerekiyor. Sorulardan birisi şu: Aynı anda hem savaş karşıtı hareket, hem de antimilitarist hareket var. Savaş karşıtı hareket daha büyük ve büyümeye devam ediyor. Çünkü Bush yönetimi ve Irak'taki korkunç savaş büyük bir düş kırıklığı yarattı. Afganistan Savaşı hakkında ise Irak Savaşı nedeniyle artık o bölgeye dair kalkınmacı projelerin geliştirilemeyeceğinin söylenmesi dışında herhangi bir tartışma yok. Yani, verdiğimiz sözleri yerine getirmiyoruz; çünkü Afganistan'la ilgilenmiyoruz. Irak Savaşıyla birlikte Afganistan'dan uzaklaştık, ona sırtımızı döndük. Bu nedenle, ABD'de savaş karşıtı hareketin büyük bir kısmı Irak Savaşı'na karşı. İnsanların aynı zamanda antimilitarist olmasını sağlamak daha da zor. Feministler bu konuda ilerideler, uzun vadede antimilitarist hareketi canlandırmaya çalışıyorlar. Şimdilerde antimilitaristler, özellikle de feministler, başlangıçta neden bu kadar çok Amerikalı kadının, erkeğin ve politikacının Irak savaşını kabul ettiğini anlama, keşfetme gayreti içindeler. Militarizmle ilgili, o çok derinlerde yatan tohumlar hakkında konuşmak lazım; ama bunu yapmak daha zor. Bu kadar çeşitli insanın yaşadığı büyük bir ülkede, insanların gerçekten sınırlendiği bir konuda politik seferberlik yürütmek daha kolay. Eğer Amerikan birliklerinin Irak'tan çıkmasını sağlayabilirsek ve Irak'taki emperyalist Amerikan işgaline son verebilirsek, antimilitarizm hareketini sürdürmek daha da güçleşecek.

Hareketin nasıl görüldüğüne gelince, Vietnam savaşı sırasındaki savaş karşıtı hareket kadar tutarlı olmadığını görüyoruz. Ama işin

güzel tarafı, feministlerin ve kadın aktivistlerin çok daha büyük bir rolü olması. Çünkü 1960 ve 1970’lerde Vietnam Savaşı karşıtı muhalefet, aslında fazlasıyla erkek egemendi. Harekette çok sayıda kadın yer almıştı. Birçok kadın, Vietnam Savaşı karşıtı hareketin içinde işletilen cinsiyet ayrımcılığını gördüğü zaman feminist olmuştu. Hepinizin bildiği gibi, sol içinde cinsiyetçilik hâlâ yaşıyor ve keyfi de yerinde. 1960-70’lerde feminist olmayı öğrenen birçok savaş karşıtı aktivist var. İngiltere’deki kadınlar için de erkeklerin liderlik ettiği savaş karşıtı harekette edindikleri deneyim çok önemlidir. ABD’de savaş karşıtı hareket içinde birkaç çok iyi grup var. Biraz evvel Cindy Sheehan’dan söz ettik. Ben ve o bir konferansta birlikteydik. Çok hoştu; insanlar ayağa kalkıp onu alkışlıyorlardı ve orada olmaktan heyecan duydukları belliydi. Sonuçta ben sadece bir akademisyenim; ama o, halkın gerçekten tanıdığı biri. Cindy Sheehan “Savaşa Karşı Altın Yıldız Anneleri” (The Gold Star Mothers Against The War) hareketini başlattı. Bir altın yıldız annesi, hükümetin kabul ettiği bir şehit annesidir. Oğlunuz veya kızınız askeri hizmetteyken öldürüldüğü için, hükümet sizi bir anne olarak tanır. Bu nedenle Cindy, “Savaşa Karşı Altın Yıldız Anneleri”ni kurdu ve böylece tanınmaya başladı. Daha da meşhur olan ve dikkat çeken diğer grup, “Pembe Kod” (Code Pink). Pembe Kod adı bir espri, hükümetin 11 Eylül’den sonra uygulamaya koyduğu kırmızı, turuncu ve sarı terör tehlikesi kodlarını hicveden bir isim. Bir grup kadın bir araya geliyor ve pembenin feminen bir renk olmasından yola çıkarak Code Pink adını alıyor. Guerilla Girls’ün posterini gördükten sonra feministlerin bu kodlara pembe rengi eklemeleri daha da anlamlı geliyor. Code Pink grubunun bir merkezi yok. Bu çok iyi; çünkü eylemlerini nerede olurlarsa orada yapabiliyorlar.⁴ Bir genel merkezleri yok. Mizah anlayışları harika. Pembe fikrini insanları şaşırtmak için kullanıyorlar, pembeden yola çıkarak sürekli yeni şeyler yaratıyorlar. Cindy Sheehan da bazen Code Pink ile birlikte eylemlere katılıyor; ama üyesi değil. Bir diğer feminist grup da yerel gruplardan oluşan bir örgütlenme, “Women in Black” (Siyahlı Kadınlar). Türkiye’de onları muhtemelen Belgrad ve Kudüs’ten tanıyorsunuz. Siyahlı Kadınlar, İsrail hükümetinin Batı Şeria ve Gazze’yi işgaline karşı Filistinli ve İsraili-Yahudi kadınların oluşturduğu savaş karşıtı bir grup olarak Kudüs’te ortaya çıktı. Ama şimdi tüm dünyada Siyahlı Kadınlar grupları var. Japonya’da, Tokyolu Siyahlı Kadınlar grubuyla birlikteydim. Tüm yapmanız gereken siyah kıyafetler giyip üzerinde genelde “savaş karşıtı kadınlar”, “şiddete karşı kadınlar” yazan dövizler taşımak. Amaç, insanları durup düşünmeye, birbiriyle konuşmaya zorlamak. ABD’de Siyahlı Kadınlar gruplarının sayıları giderek artıyor. Daha küçük şehirlerde birkaç üniversiteye gittim; oralarda da Siyahlı Kadınlar grupları vardı. Gerçekten çok şaşırmıştım. Savaşa karşı çıkmak için kendi eylemlerini yapıyorlar. Yine merkezi bir örgütlenme yerleri yok. Tüm bu feminist grupların hiçbiri merkezi değil. Bazen birbirlerini tanıyorlar ve en azından birbirlerinden bir şeyler öğrenmeye çalışıyorlar. Ama merkezi örgütlenmeler değil, bu da çoğulculuk açısından iyi bir şey. Çünkü bu, eylemlerin sadece büyük şehirlerde değil, küçük kasabalarda da yapılabileceğini gösteriyor. ABD’de

çoğulculuk hakkındaki bir diğer nokta da, her zaman ama her zaman, ırk ve etnisite çizgilerini geçme çabasının olması. Afrikalı-Amerikalı toplumda bu savaşa karşı giderek artan bir muhalefet var; ama Afrikalı-Amerikalı kadınlar için bu oldukça zor. Savaş politikasına karşılar; ama eğitim hakkı ve eşit ücret uğruna orduya katılan Afrikalı Amerikalıların, özellikle genç erkeklerin, aynı zamanda genç kadınların da, oranı o kadar büyük ki. Birçok Afrikalı-Amerikalı ailenin, geniş aile çevresinde orduda çalışan bir yakını var. Bu yüzden, Afrikalı-Amerikalı kadınlar bu konuda kendi sözlerini söyleme çabasındalar. ABD ordusu, ciddi anlamda Latin nüfusa, İspanyolca konuşan nüfusa (Hispanik) başvuruyor. Onların da savaş hakkında kendi sözleri var. Ama hem Hispaniklerde hem de Afrikalı-Amerikalılarda savaş karşıtlığı geliyor. Özellikle Afrikalı-Amerikan toplumunda, savaşa giden çok sayıda dayı, kardeş ve kuzen olunca durum karmaşıklaşıyor. Yine o dili kullanmak zorunda kalıyorlar: “Ordudaki dayıma saygı duyuyorum veya kız kardeşim için üzülüyorum; ama gönderildikleri savaşa karşıyım.”

Tüm bunlar ışığında, ABD’de antimilitarist hareketin ülkenin dış politikasını etkilemeye muktedir olduğunu söyleyebilir miyiz? Sizin gelecek için öngördükleriniz nelerdir?

Demokratlar, Kasım 2006 seçimlerinde temsilciler meclisinde ve senatoda çoğunluğu ele geçirdi. Politikacıların büyük bir kısmı, savaş karşıtı hareketten etkilendiğini söylemeyecektir. Politikacılar, hiçbir zaman bir toplumsal hareketten etkilendiklerini itiraf etmeyi istemez. Her şeyi kendilerinin hayal ettiğini düşünmek isterler. Şirketlerin, seçim kampanyalarına para vermeleri için onlara insanlardan etkilenmediklerini söylerler. Hepsini kendilerinin tasavvur ettiğini söylerler. Onlara kalsa, her şeyi kendileri yapmıştır. Ama gerçek şu ki, herkes tarafından tanınan Cindy Sheehan dahil olmak üzere, giderek büyüyen ve merkezi olmayan bir savaş karşıtlığı düşüncesi var. Son seçimlerde bunun gerçekten çok büyük etkisi oldu. Meclisteki Demokratların ezici çoğunluğu savaşa muhalif ve Demokratlar arasında kadınlar, sözünü sakınmadan konuşanların en önde gidenlerinden. Bence bunlar etkili oluyor. Bundan kongre üyelerinin, hatta bazı Demokratların ve bazı Cumhuriyetçilerin artık savaşa karşı olacağı anlamını çıkarabilir miyiz? Hayır. Ama Bush hükümeti onları hayal kırıklığına uğrattı. Peki, bu, devam edip antimilitarizmin derinlerine dalacakları anlamına gelir mi? Uzun vadede, ABD’nin savunma bütçesinde kesinti yapacaklar mı, orduda ihtiyaç duydukları insan sayısını azaltacaklar mı, sonraki seçimlerde ne kadar vatansız olduklarını göstermek için askerlerin ortasına geçip fotoğraf çektirmekten vazgeçecekler mi? Bunlar belli değil. Yani, savaş karşıtlığı otomatik olarak antimilitarizm haline gelmiyor. Birinin diğerinin tohumu olduğunu sürekli anlatmalısınız.

Antimilitarist hareket bir şekilde anarşizmle kesişiyor. Bu noktada, anarşist antimilitaristler “her tür şiddete karşı tam muhalefet” fikrini öne sürüyorlar. Sizin kendi antimilitarist duruşunuz içinde, “haklı savaş” kavramına yer var mı?

Öncelikle, anarşist olarak görülen ve mitinglere katılan pek çok insan, bence fazlasıyla militarize. Anarşizmin militarize olduğunu söylemiyorum. Anarşizm, daha fazla insanın katılımını sağlamak için karar alma süreçlerinin merkezsizleştirilmesinden ibaret ki bu da, anarşist düşüncenin bize en büyük hediyelerinden biri. Merkezsizleştirme ve daha fazla demokratik katılım amaçlanıyor. Ama bazı insanları mitinglerde izleyin, nasıl davrandıklarına bakın, mikrofonu ele geçirmeye çalışanlar onlardır. Ben onların gerçek anarşistler olduğunu düşünmüyorum. Bence anarşizm militarize edilmemeli. Anarşizm, karar alma yapılarındaki merkezileşmeye karşıdır. Mitinglere çok örgütlü bir şekilde gelenler onlardır; bana göre bu pek de anarşist bir tavır değil. Anarşizm ve antimilitarizm üzerine düşünürken, aslında bir şeyin eksik olduğunu görüyorum. Eğer antimilitaristlerde veya anarşistlerde feminist merak yoksa, feminist fikirler üstüne uzun uzun düşünmemişlerse, iki şey olacaktır: Her iki projeyi de başarıyla sona erdiremeyeceklerdir; çünkü kadınların ve erkeklerin bu projelerle farklı şekillerde ilişkilendiklerini anlayamayacaklardır. İkinci olarak, eğer bir anarşist antifeminist ise, ya da sadece feminist değilse diyelim, büyük ihtimalle aile içindeki cinsiyetçiliği sorgulamayacaktır. Tek yapacağı, örgütün merkezini mahalleye ve aileye doğru dağıtmak olacaktır. Ama eğer mahalle ve aile hem ataerkil hem de cinsiyetçiye, kadınlar yine susturulmuş olacaklar ve itibar görmeyeceklerdir. Aslına bakarsanız, anarşist düşüncede sahiden değerli şeyler var; ama anarşist feminist düşünce çok daha kuvvetli. Örneğin Katalonya ve İspanya’yı incelemek, anarşist kadınların aynı zamanda feminist olduklarında neler olabildiğini görmek açısından çok ilginç olacaktır.

Şiddet hakkındaki sorunuza gelince; şiddetin hiyerarşi yarattığına giderek daha da çok inanıyorum. Şiddet, belirli yetenekler için mutlak ayrıcalıklar yaratıyor. Diğer cesaret türlerini küçümsüyor. Daha önce hiçbir kadının yapmadığı bir işe girmeye karar veren bir kadının yaptığı şey, cesaret gerektirir. Kötü giden bir evliliği bitirmeye karar veren bir kadının yaptığı, yine cesaret işidir. Şiddeti romantikleştiren insanlar, bu

tür cesur davranışları da anlamazlar. Bu da, birçok kadının yapmak zorunda olduğu cesaret gerektiren işleri anlayamayacaklar demektir. Şiddet, birçok şeye yol açar. Her şeyden önce, bedensel olarak güçlü olanla olmayan arasında hiyerarşi yaratır. Mesela, Greenham Common Barış Kampı'nda, ilk başta harika bir eylem yapmışlardı. Oraya gittiğinizde, kadınların ABD askeri üssünün parmaklıklarını aşip silahların olduğu deponun üstüne çıktıkları ünlü bir fotoğraf görürsünüz.⁵ Bu, her şeyden önce ABD ve İngiliz güvenliklerini aşağılayan bir eylemdi; çünkü gecenin bir vaktinde sıradan kadınlar o parmaklıkları bulabiliyorlardı. Sonrasında ise kadınlar, gerçekten ne tür eylemler yapmaları gerektiğini konuşmaya başladılar. Şiddetli bir eylem değildi, çok sembolik bir eylemdi, çok cesurcaydı. Ama hiç şiddet içermese de, belli bir kabiliyete ayrıcalık tanıyordu. Örneğin bedensel engelli, parmaklıklara tırmanamayan bir kadın eyleme katılmak istese ne olacaktı? Belirli bedensel kabiliyetlere ayrıcalık tanımayan eylemler yapmalıyız. Bence şiddeti kabul edenler bunu yapıyor. Şiddet çoğu zaman güçlü-güçsüz hiyerarşisi yaratıyor. Şiddet içermeyen genel cesaret türlerini görünmez kılıyor. Bir diğer etkisi de diğer insanların uyguladığı şiddeti çözüm olarak idame etmesi. Bu da daima erkeklige ayrıcalık tanınmasını teşvik edecektir. Pek çok ülkede çok cesur kadınlar olduğunu biliyorum. Guatemala ve Nikaragua zorlu ayaklanmalara sahne oldular. Sonrasında, oralarda yaşayan kadınları dinliyorsunuz; geçmişe dönüp bakıyorlar ve "Peki elimize ne geçti?" diyorlar. Çünkü şiddet sona erdiğinde, kazanmış olsalar dahi, hükümeti kimler kuruyor? Kimler ciddi politik fikir üreten kişiler olarak dikkate alınıyor? Nikaragua, Vietnam ve Cezayir'de birçok kadın, ikincil roller üstlendiler. Şiddetin onları bir yere götürmediğini keşfettiler. Şiddet kullanmadan dünyayı değiştirmeyi başaran mücadele deneyimleri üzerine daha fazla düşünmeli ve bu deneyimleri öğrenmeliyiz. Amerika'nın güneyindeki Afrikalı-Amerikalıların vatandaşlık hakları hareketi mesela. Şiddet kullanan bir hareketin yapabileceğinden çok daha fazlasını değiştirdiler. Kadınlar, şiddet kullanmadan, bazen akıllı davranarak, bazen mizah kullanarak, küçük sembolik mesajlarla, insanları ikna ederek çok geniş bir hareket oluşturdular ve oy kullanma hakkını kazandılar. Komik gelebilir ama bence şiddete başvurmak tembelliktir.

Peki, devlet şiddetiyle bir direniş hareketinin şiddetinin eşit mesafe ile değerlendirilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Çok büyük bir iktidarı elinde tutan insanlarla, baskıya maruz kalan, dışlanan ve şiddete başvuran insanlar hakkında aynı şekilde konuşmamız gerektiğini düşünmek yanlış. Biz, feministler olarak, güç farklılıklarına nasıl yaklaşmak gerektiğini biliyoruz. Bence feministlerin ayırt edici özelliği –bazen popüler olmamıza engel olan– ister dışlanan kesimden, ister imtiyazlıların içinden olsun, ataerkinin işbaşında olup olmadığıyla ilgilenmeleri. Muhalif güçler de bazen “Şimdi değil, sonra,” derler, “Mücadeleyi kazandığımızda cinsiyetçiliğin de üstesinden geleceğiz.” Ama bu hiçbir zaman gerçekleşmez. KAMER’in yaptığı çalışmalarda bu kadar cesur olmasının nedeni, her tür şiddetten bahsetmesi, marjinalize edilmiş toplumlarda bile ev içi şiddeti gündeme getirmesi. Bunu yaparak popüler olmadıklarını tahmin edersiniz; ama her ayaklanma hareketinde ve devletin yaptığı her vatansever harekette bu doğrudur. Hiç kimse, çok riskli hale gelmediği müddetçe ve feministler, “Kusura bakmayın, kadına yönelik şiddet şimdi bekleyip üç yıl sonra konuşacağımız bir konu değil” diyene kadar bundan bahsetmez. Kadına yönelik şiddet sorunu, bugünkü politikamızın bir parçasıdır.

En Yoksul Her Zaman En Asker midir?

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de dar gelirli aileler “çocuklarının yaşamlarını güvence altına almak adına” onları meslek olarak askerliği seçmeye yönlendirebiliyor. Zorunlu askerliğin olmadığı ABD gibi ülkelerde de farklı nedenlerden dolayı benzer süreçlerin yaşandığını görebiliyoruz. Bu bağlamda, bir kurum olarak ordu ve genel olarak da militarizmin, kapitalizmle ve onun güçlendirdiği toplumsal eşitsizliklerle bağı olduğu iddia edilebilir. Militarizmi incelerken, kapitalizmle ilişkisine dair nasıl bir yaklaşım geliştirmeliyiz?

Birçok ülkede orduya katılan erkeklerin ve bazen de kadınların yoksul bir geçmişi olduğu doğru. Ama her zaman en yoksul kesimden gelmiyorlar. Yoksullar daima en fazla dışlananlardır. Mesela ABD ordusuna girmek için lise mezunu olmanız gerekir. Yani eğer yoksulun da en yoksuluyusanız, aslında orduya bile giremezsiniz. Her ülkede, orduda kimlerin olduğunu görmek için sınıf, ırk, etnisite ve cinsiyete bakmalısınız. Bazı ülkelerde, ordu yalnızca en imtiyazlı etnik gruptan oluşur, o etnik grubun erkekleri en yoksul sınıflardan gelse bile. Dolayısıyla, salt ekonomik sınıfı sorgulamanın yeterli olmadığını düşünüyorum. Erkeğin kuruluşunu, etnisiteye ve ırka dair doğru olduğu farz edilen şeyleri de

sorgulamalıyız. Birçok hükümet, ordularını yalnız sınıf kuralını değil, “etnik olarak tanımlanmış” kuralları desteklemek için kullanıyor. Ekonomik çıkarların rolü çoğu zaman büyük olmasına rağmen, eğer sadece ekonomik açıdan bakarsanız, militarizmin veya belirli hükümetlerin orduyu kullanışlarının neden bu kadar karmaşık olduğunu anlayamazsınız. Daha önce sınıf ve kapitalizm üzerine analizler yaptım; feminist olmamın nedenlerinden birisi budur. Feminist oldum; çünkü feministler sadece bir açıklamanın yeterli olmadığını düşünürler. Bence ordular, genellikle ekonomik çıkarları desteklemek için kullanılırlar; ama yegâne sebebin bu olduğunu düşünmüyorum. Örneğin, ABD’de Protestanların aşırı sağ kanadı olan, İncil’deki her kelimenin mutlak doğruluğuna inanan Evanjelik sağ yükseliyor. Cumhuriyetçi parti içinde oldukça güçlüler. Bush yönetimini Sudan-Darfur’da askeri harekâta zorluyorlar. Evanjelik Hıristiyan sağ, kapitalist çıkarlarla mı motive oluyor? Birçoğu orta sınıf, ama birçoğu da değil. Bu, Darfur’da askeri müdahale istemelerinin nedenini açıklamaz. Bir çeşit dini ideolojiyle motive oluyorlar. Darfur’daki insanları Hıristiyanlıkla özdeşleştiriyorlar. Yalnızca kapitalizm eleştirisiyle devam etseydim, Bush yönetiminin Darfur’a askeri müdahalesi için neden bu kadar çok çalıştıklarını anlayamayacaktım. Kapitalizm eleştirisi daima masada hazır olmalı; ama masadaki tek şey olmamalı. Hatta bazen masadaki en önemli şey değildir ki bu da bizim feminist olma nedenimizdir.

Vicdani Ret Erkeklere mi Mahsus?

Türkiye’de askerlik kadınlar için zorunlu olmamasına rağmen, giderek daha fazla sayıda kadın, vicdani reddi militarizmin gündelik hayatlarındaki tüm yansımalarına karşı bir duruş olarak tanımlıyor ve vicdani retlerini deklare ediyorlar. Kendilerini vicdani retçi olarak tanımlayan kadınlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Araştırmanız sırasında dünyanın diğer bölgelerinde böyle kadınlarla karşılaştınız mı?

Bu deklarasyon, Türkiyeli antimilitarist feministlerden muazzam bir katkı. Diğer ülkelerde yaygın değil. Çok ilgi çekici, gerçekten yenilikçi bir şey. Eğer iyi anlatırsanız, diğer ülkeler de bu dili kabul etmeye başlayacaktır. Dünyanın pek çok yerinde, sadece ve sadece zorunlu askerliğe tabi kişilerin vicdani retçi olabileceği farz ediliyor. Bu nedenle de İsrail haricinde kadın vicdani retçi yok. Sanki kadınlar vicdani retçi olamazlarmış gibi. Onları destekleyebilirler; ama kendileri olamazlar. İsrail’de kadınlar da askerlik yapmak zorunda. İdan Halili, New Profile adlı İsraili antimilitarist feministlerin oluşturduğu grubun bir üyesi, henüz 19 yaşında. Zorunlu askeri hizmete karşı, feminist olması nedeniyle vicdani retçi olduğunu açıkladı. Genelde insanlar vicdani retlerini dini gerekçelerle açıklıyorlar; her zaman

da kabul edilmiyor, vs. Idan, zorunlu askerliğe tabi olup da feministliğini sebep göstererek askerlik yapmayı reddeden dünya üzerindeki ilk kadın olabilir. Çünkü bunu yaptığında henüz lise öğrencisiydi. Her şeyi kendisi yaptı. Tabii ki, diğer İsraili feministlerden çok destek gördü. Aslında hükümetin kafası karıştı; Idan'ın beyanını kabul ettiklerini söylemediler. Ama onu, orduya uymayacağını söyleyerek askeri hizmetten muaf tuttular. Bence Türkiyeli feministlerin buluşu, “Zorunlu askerliğe tabi olmasam bile vicdani retçi olduğumu deklare edebilirim” fikri çok ilginç. Türkiyeli feministlerin dünyaya bir diğer armağanı.

Umutsuzluğa Karşı Görünmeyi Görünür Kılmak

Bir barış hareketinin her iki taraftan da üyeleri olması önemli. Kadınlar, yıllardır bu tür bir dayanışmayı başarabileceklerini kanıtladılar. Batı Şalom, bu tarz kadın örgütleri içinde öne çıkan bir örnek. Ancak, hem bölgedeki siyaseti etkileme, hem de örgütlenme kapasitelerinde bir azalma olduğunu görüyoruz. Irak, Afganistan, İsrail ve Filistin’de yükselen şiddet bağlamında, kadınların barış hareketlerinin azalan gücü konusunda ne düşünüyorsunuz? Sizce barış hareketleri bölgenin ihtiyaçları için tatmin edici alternatifler sunamıyor mu, yoksa çıplak şiddetin etkileri karşısında çok mu savunmasız kalıyorlar?

Çok küçük bir ülke olan İsrail’de örgütlenmek kolay değil. Şiddetin ve devlet militarizminin yoğunluğu o kadar fazla ki, İsrail’de antimilitarist ve antimilitarist feminist olmak çok zor. New Profile devam ediyor. Okullarda programlar uyguluyorlar, harika işler yapıyorlar. Yani İsrail’de feminist bir barış hareketi olmaması gibi bir durum söz konusu değil, var. Ama çok zor. Bence o barış aktivistlerinin, özellikle de feminist barış aktivistlerinin farkında olmalı; bir yere kaybolmadıklarından emin olmalıyız. İsrail ve Filistin’de işlerin kötüye gittiğini ve feminist barış aktivizminin olanaksız olduğunu söylemek çok kolay. Bu, her yerdeki insanların olumsuz konuşmasına izin verir. O yüzden, ne kadar küçük olurlarsa olsunlar, onları görünür kılmaya devam etmeli ve yok olmadıklarını söylemeliyiz. Siyahlı Kadınlar hâlâ var, yok olmadılar; aktifler, düşünüyor, tartışıyorlar. İkincisi, İsrail-Filistin çatışması nedeniyle, burada bir barış hareketi başarılı olamadıysa, hiçbir yerde olamayacağını varsayamayız; çünkü bu doğru değil. Neye dikkat edeceğimizi iyi seçmeliyiz. Sanki bize her şeyi açıklayacakmış gibi sadece bir iki ülkeye veya bir-iki duruma odaklanmamalıyız. Şili’de feministlerin neler yaptığına bakmalıyız. Orada gerçekten başarılı bir antimilitarist hareket var. Belki Şili ve Arjantin’de olanlara bakmak, Türk halkı için diğer tüm ülkelerden daha değerli. Şu anda Ruanda’ya bakarsanız, kadınlar parlamentonun %47’sini oluşturuyor; bu

dünyadaki en yüksek oran. Bu hepsinin antimilitarist olduğu anlamına gelmez; ama Ruanda ve Sierra Leone’de ciddi ölçüde antimilitarist düşünce olduğu anlamına gelir. Elbette, Güney Afrika’da şiddet karşıtı, en azından şiddet içermeyen çok başarılı bir antimilitarist hareket vardı. Evet, gerillalar filan vardı; ama hareketin büyük kısmı şiddetten yana değildi. Antimilitarizm ve demokrasi üzerine uzun uzun düşündüler. Orada çok önemli bazı feministler var. Bence ciddi biçimde incelenmesi gereken ve ilham alınabilecek pek çok ülke var. Ben kötümser değilim. Kesinlikle bir sinik değilim. Bence sinikler, pasif olmak konusunda özel çaba gösteren insanlardır. “Çok bilgiliyim. Sizin hiçbir şey yapamayacağınızı biliyorum.” Ben bu tür sofistike olumsuzculuğa tahammül edemiyorum. Çünkü bu, hiçbir zaman iyi şeyler olmadığı anlamına geliyor. Bence şevkimizin kırılması da bizi pasif olmaya itebilir. Çünkü sadece zorlukların olduğu, henüz başarı sağlanamamış örnekler bakıyoruz. Keşke Arjantin veya Şili’den birkaç feminist Türkiye’ye gelse veya Türkiyeli feministler oralara gitseler. Sizler çok bilgilisiniz. Burada Türkiyeli feministlerle konuşurken çok şey öğrendim. Bence önerebileceğiniz çok şey, dünyada cesaretinizi artıracak çok fazla yer var.

Bir Feminist Olarak Cynthia Enloe

Türkiye’de, son dönemde militarizm üzerine yapılan eleştirel çalışmalar artıyor, bu konudaki literatür genişliyor. Bununla beraber, akademik bilgi, zaten güçlü olmayan antimilitarist hareketle nadiren kesişiyor. ABD’de durum nasıl? Akademik bilgi antimilitarist aktivizmle buluşabiliyor mu? Siz bir akademisyen olarak, kendinizi aynı zamanda antimilitarist aktivist olarak da tanımlıyor musunuz?

Evet. İki şeyi yapmaya çalışıyorum. Çok fazla düşünmeyi, tekrar tekrar düşünmeyi gerektiriyor. *Does Khaki Become You?* (Haki Size Yakışır mı?) adlı kitabımdan söz ettiniz. Onu aslında Britanya’daki bir taban hareketinin yayınevi için yazmıştım. Akademisyenler tarafından okunacağını düşünmüyordum bile. Tabii ki okunmasını diliyordum ve artık gerçekten de çok sayıda akademisyen tarafından okunmuş oldu. Ama bu kitabı yazarken aklımdaki insanlar, Greenham Common’daki kadın aktivistlerdi. Dünyadaki en ünlü kadın barış kampının sahipleri. Üstelik de Britanya’da. Soğuk savaş dönemi idi. Greenham Common, güney İngiltere’de şirin bir kasaba. O zamanlar, ABD’nin orada bir hava kuvvetleri üssü vardı. Greenham Common Kadın Barış Kampı bu dönemde kuruldu. Greenham Common’ı konuşuyor olmamız çok güzel; çünkü en başarılısıydı. Tüm ülkeden kadınlar bir araya gelip sadece kadınlardan oluşan bir barış kampı kurdular; çünkü şiddet istemiyorlardı. Erkeklerin liderlik doğrularının geçerli olmadığı bir kamp istiyorlardı. Eğer kampta erkekler

de olursa, onların İngiliz polisine ve ABD ordusuna karşı şiddet içeren taktikler kullanmaya başlamalarının çok muhtemel olduğunu düşünüyorlardı. Ama kadınlar o şiddete karşıydılar; çünkü şiddetin birçok insanı dışladığını düşünüyorlardı. İkinci olarak, kadınların birbiriyle sohbet etmesini istiyorlardı. Ben, ilk feminist kitabım olan *Does Khaki Become You?* (Haki Size Yakışır mı?) adlı kitabımı yazarken, Greenham'daki Barış Kamp'ı kampanyasına devam ediyordum. Feminist olmadan önce beş veya altı kitap yazdım; aslında bu benim için çok utanç verici. Bu kitabın ilk olarak ABD'de değil de Britanya'da yayımlanmasını istiyordum. İki şeyi dert ediyordum: Birincisi, kitabın piyasaya çıktığında fazla Amerikalı görünmesini istemiyordum. Amerikalı olduğumu inkâr etmiyorum; ama kitabın yerel görünmesini istemiyordum. İkincisi, gerçekten saygı duyduğum Greenham Common'daki kadınların – hepsi kesinlikle aktivist, cesur ve akıllıydılar– kitabı almalarını ve işe yarar bulmalarını istiyordum. Benim için çok ilginç bir alıştırmaydı. Profesörler için yazmıyordum. Elbette Greenham Common'da profesörler de vardı; ama aktivist olarak oradaydılar. Benim üzerimde ciddi bir etkisi oldu. En büyük etkilerinden birisi, yazma biçimimi değiştirmesi oldu. O zamandan beri, daha açık ve anlaşılır yazmaya gayret ediyorum ki okuyan herkes yazımı anlayabilsin. Bunun çok feminist bir yazma biçimi olduğunun farkına vardım. Eğer yüksek düzeyde akademik ve profesyonel bir şekilde yazarsanız, birçok kadın neden bahsettiğinizi anlayamaz; bu da sizi söylediklerinizden sorumlu tutamayacakları anlamına gelir. Sayfaların kenarına “Ne düşünüyor?”, “Bu pek anlamlı değil”, “Bu gerçekte böyle olmuyor” gibi notlar düşemezler. Eğer yazdıklarınız anlaşılırsa, okuyucular sizinle aynı fikirde olmayabilir; çünkü söylediklerinizi anlamışlardır. Bunun daha feminist ve daha demokratik bir yazma biçimi olduğunu düşünüyorum. Aktivistliğim konusuna gelince, Siyahlı Kadınlar'la yan yana durdum, pek çok aktivist çalışmaya destek olmaya çalıştım, mitinglere katıldım ve yürüdüm. Bir bakıma, öğretmenlik ve yazarlık benim aktivizm biçimim. Bazı insanlar, aktivist bir yazar olmanın peşin hükümlü olmak anlamına geleceğini zannedebilir. Ama ben yalnızca, tamamen ve kelimenin gerçek anlamıyla açık olmaya çalıştım. Hiçbir zaman gerçeğin tamamına ulaşamam; ama elimden geldiğince açık sözlü olmaya gayret ettim. *Manevralar* (İletişim, 2006) ve ondan da eski olan *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler* (Çitlembik, 2003) Türkçede yayımlandığında, akademik yayınevleri tarafından çıkarılmamış olmalarına gerçekten sevindim. Her yerdeki kitapçılarda görebileceğiniz yayınevlerinden çıktılar. Bu harika bir şey. Çünkü böylece anlaşılıp anlaşılmadığını anlayabiliyorsunuz. Okuyucular, sayfa kenarlarına “Ne demek istiyor?” gibi notlar alabiliyor.

Bir “Birinci Dünya feministi” olarak, militarizmin “Üçüncü Dünya kadınları” üzerindeki etkileri üzerine yazıyorsunuz. Bu bağlamda, kendi konumunuzu nasıl tarif edersiniz?

Birinci Dünya ve Üçüncü Dünya... Bu ayırım beni biraz geriyor. Siz kendinizi nasıl adlandırıyorsunuz? Gerçekten bu iki kategoriye kabul ediyor musunuz? Ülkelerin halkları arasında eşitsizlik olmadığını söyleyemiyorum. Kesinlikle var. Bir şekilde, bu eşitsizlikleri konuşmak için bir dile ihtiyacımız var. Fakat bu kategorileri kullanırken çok dikkatli olmalıyız; bazıları çok fakir olabilir, bazıları kendi ülkelerinde hor görülen bir etnik gruptan olabilir. Bugün ABD’de, Arizona’da bir Meksikalı-Amerikalıysanız, Birinci Dünya feministi mi, yoksa Üçüncü Dünya feministi misiniz? Bu dili bazen faydalı buluyorum, ama benim için fazlasıyla genel; çünkü sizinle Diyarbakır’daki kadınlar arasındaki farkların üstünü örtüyor. Çünkü ülkeler arasında olduğu gibi aynı ülke içinde de bu tür eşitsizlikler var. Bunları konuşmayalım, görmezden gelelim demek istemiyorum. Ama kullandığımız dilde çok hassas ve dikkatli olmalıyız. Ben yazarken ve burada olduğu gibi konuşmalar yaparken, çok ayrıcalıklı bir ülkeden geldiğimin farkındayım. ABD’de pek çok insan ayrıcalıklı değildir. Hizmetçi, temizlikçi, yerli işçi olarak çalışırlar, terleme atölyelerinde korkunç işler yaparlar. Onların ayrıcalıkları yoktur. Bense bir ayrıcalıklar bileşimine sahibim; Amerikan pasaportum var, Beyaz’ım ve anadilim İngilizce. Üniversiteye gidecek kadar şanslıydım. Sadece Cynthia olarak, bir ayrıcalıklar paketine sahip olduğumun bilincindeyim. Burada Türkiye’deyken benim için en önemli olan şey dinlemek, insanları gerçekten dikkatle dinliyorum. Programıma bakacak olursanız, -röportajlar veriyorum, konuşmalar yapıyorum- sürekli konuşan benim gibi görünüyor. Fakat aslında yapmaya çalıştığım şey hepimizi dikkatle dinlemek; çünkü bazen Amerikan dış politikasını benden daha iyi biliyorsunuz. Militarizmi benden daha çok biliyorsunuz. KAMER’i ele alalım: Diyarbakır’da, analizlerinde ve yenilikçi örgütlenmelerinde şimdiye kadar karşılaştığım tüm gruplar kadar donanımlılar. Avrupa’nın veya Kuzey Amerika’nın diğer bölgeleri için de bu geçerli. Eşitsizliklerin farkına varmak istiyorum; o nedenle böyle katı kutular kullanmayı, kutuların içindeki farklılıkların ihmal edilmesini, bulanıklaşmasını ve birbirini kapatmasını istemiyorum.

¹ 27-28 Ocak 2007 tarihlerinde Bilgi Üniversitesi’nde gerçekleşmiş olan Vicdani Ret Konferansı’ndan bahsediyor.

² Fotoğraf Murat Akan.

³ Fotoğraf <http://agircontrelaguerra.free.fr/IMG/jpg/Sheehan-2.jpg> adresinden alınmıştır.

⁴ Fotoğraf http://images.yelp.com/bphoto/jcOl4Acm_CKgiGJbSmsVUA/1 adresinden alınmıştır.

⁵Fotoğraf, <http://image.guardian.co.uk/sysimages/Guardian/Pix/pictures/2006/09/05/greenham640.jpg> sitesinden alınmıştır.